

Minna Miao

Kasvun asenne oppimisessa

Hyödyllisten haasteiden käyttöopas

Tässä pdf-tiedostossa on mukana kirjasta seuraavat näytteet:

- Sisällys
- Alkusanat
- Näytesivut

Tutustu kirjaan
verkkokaupassamme

SISÄLLYS

Esipuhe.....	7
Kirjan rakenne.....	13

OSA 1 Oppiminen pähkinänkuoressa

Oppiminen omaan tahtiin.....	19
Hyödylliset haasteet.....	35
Oppiminen arvioinnin kohteena.....	51

OSA 2 Kohti kasvun ajattelua

Voiko kiinnostusta kehittää?.....	71
Voiko lahjakkuutta oppia?.....	89
Resepti sisäiseen motivaatioon.....	113
Tunteet oppimisen tulkkeina.....	135

OSA 3 Hyödyllisten haasteiden käyttöopas

Kohti yksilöllistä oppimispolkua.....	165
Hyödylliset haasteet oppimisen eri alueilla.....	185
Loppusanat.....	209
Kiitokset.....	213
Lähteet.....	215
Kirjoittaja.....	231

ESIPUHE

Kuvittele mielessäsi sellainen kone, jonka yhdestä luukusta syötetään sisään putkia pitkin erilaisia aineksia – jauhoja, hiivaa, mausteita – ja toisesta päästä tulee liukuhihnalta ulos leivonnaisia. Joskus leivonnaiset onnistuvat ja joskus eivät, vaikka raaka-aineet vaikuttavat melko tasalaatuisilta.

Olisi helpompi ymmärtää, miksi leivonnainen ei onnistu, jos sisään syötettäisiin huonoja tai väärä raaka-aineita. Mutta vaikka raaka-aineet tutkittaisiin ja saataisiin selville, että ne ovat ihan kelvollisia, saattavat yhden leivoskoneen tuotokset silti olla hienompia kuin toisen. Kuvittele, miten vaikeaa on selvittää tätä ongelmaa, jos käytössäsi ei ole koneen käyttöohjeita eikä mahdollisuutta kurkistaa sen sisään, koska et omista oikeita työkaluja sen purkamiseen. Et ollenkaan tiedä, minkälainen mekanismi koneessa on, etkä edes ole aivan varma, kuinka sitä kuuluisi huoltaa, jotta se pysyisi toimintakunnossa. Ehkä pelkäätkin rikkovasti koneen, jos yrität tutkia sitä tarkemmin. Joudutkin vain luottamaan

siihen, että joskus ulos tulee onnistunut, kuohkea kakku ja toisena päivänä huonosti kohonnut ja reunoilta palanut kanttty.

Kuville nyt, että tuo leivoksia valmistava kone on oma pääkoppasi. Ainekset ovat niitä tietoja ja taitoja, joita olet elämäsi varrella omaksunut seuraamalla oppitunteja, lukemalla kirjoja tai esimerkiksi tarkkailemalla muita ihmisiä. Leipomukset puolestaan kuvaavat sitä, mitä opiskelusta, harjoittelusta ja päänttäämisestä on milloinkin jäänyt osaksi elämää.

Leivoksia tuottava vekotin on toki pelkkä vertaus. Ihminen on paljon monimutkaisempi kuin yksikään tähän mennessä rakennettu kone. Mutta aivan kuten leivoskoneen käsittelijä myöskin moni oppija on usein epätietoinen siitä, miten ja miksi oppimisen tulokset ovat sellaisia kuin ne ovat. Miksi jokin opiskeltu seikka säilyy mielessä vuosikausia, kun toinen katoaa pian kuin savuna ilmaan? Miksi sama määrä opiskelua kellosta katsottuna ei aina tuota samaa arvosanaa kokeissa? Mitä pitäisi ajatella siitä, kun oppimisessa törmää vaikeuksiin – tarkoittaako se, että omat lahjakkuuden rajat ovat tulleet vastaan? Koska emme tiedä, miksi oppimisen lopputulos joskus on hyvä ja toisinaan ei, se voi tuntua melkein pä jonkinlaiselta salatieteeltä. Vaihtoehtoisesti alamme epäillä, että oma koneemme vain on lähtökohtaisesti surkeampi kuin muiden eikä asialle silloin liene paljonkaan tehtävissä. Jokainen saa vain yhden.

Ehkä näin on käynyt sinullekin, jos olet jo varhain saanut kuulla muilta, ettet ole kummoinen piirtäjä tai ettet ole perinyt vanhemmiltasi minkäänlaista matikkapäättä. Kenties olet itse verrannut omaa suoriutumistasi muihin ja alkanut sen vuoksi epäillä, että sinua ei ole tarkoitettu oppimaan näitä taitoja. Ehkä työskentelet itse opiskelijoiden parissa ja olet nähnyt läheltä,

kuinka moni heistä antaa periksi jo ennen kuin on kunnolla päässyt vauhtiin, koska pelkää epäonnistumista eikä usko omiin mahdollisuuksiinsa oppia.

Yliopistosta valmistumisen jälkeen sain ensimmäisen työpaikkani ainoana opintopsykologina yli 5 000 opiskelijan korkeakoulussa. Tehtävä oli hurja ponnistus vastavalmistuneelle psykologille, ja siinä suoriutuminen vaati toisinaan melkoista luovuutta. Työssä pääsin kuitenkin näkemään aitiopaikalta omat opiskelukokemukset vielä tuoreina mielessä, miten suomalaiset opiskelijat jaksavat ja minkälaisin valmiuksin he siirtyvät jatko-opintoihin. Sittemmin olen saanut työskennellä monenlaisissa kiinnostavissa rooleissa sekä yksilöiden että ryhmien oppimisen parissa. Minusta tuli oppimisen kanssa työskentelevä psykologi vahingossa mutta tositarkoituksella, eikä kiinnostukseni oppimisen ilmiöitä kohtaan ole sen jälkeen päästänyt otteestaan. Se on saanut minut tarkastelemaan myös omia oppimiskokemuksiani uudessa valossa.

Tämä kirja on tutkimusmatka siihen, miten ja millaisen tiedon pohjalta ihminen muodostaa käsityksensä oppimiskoneen toiminnasta ja miten tuo käsitys vaikuttaa häneen oppijana. Tie onnistuneeseen oppimiseen on täynnä mielenkiintoisia ristiriitoja, kuten että unohtaminen voi auttaa muistamaan ja että opiskeluhetkellä hitaampi oppija voi pitkällä aikavälillä päihittää nopean.

Älä huolestu: en tule väittämään sinulle, että ihminen voi onnistua missä tahansa, kun hän vain yrittää riittävän kovasti tai omaksuu oikean asenteen. Me emme yksinkertaisesti voi antaa sellaisia lupauksia, koska onnistuminen on aina monen tekijän lopputulosta – jopa sattuman. On helppoa unohtaa, että oppimisessa on kyse ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja että

yksilön onnistumisten taustalla lymyää aina joukko muita ihmisiä, poliittisia päätöksiä, tietoa sekä teknologiaa, jota kukaan ei olisi kyennyt yksin rakentamaan. Oppimisessa on paljon kysymys myös kyvystä kohdata epävarmuutta ja keskeneräisyyttä. Meidän on osattava torjua kiireen tunnetta ja mieleemme tarjoamia alituisia kertomuksia siitä, keitä ja millaisia olemme ja missä omat rajamme kulkevat.

Rohkaisun sanat, jotka eivät ole yhtä paljon irrallaan todellisuudesta, voisivat kuulua esimerkiksi näin: Yrittäminen voi kasvattaa onnistumisen mahdollisuuksia, ja edistyminen oimiin aikaisempiin taitoihin nähden on melkein aina mahdollista sopivan kokoisten haasteiden avulla, vaikka oppiminen tapahtuisikin pienin askelin ja vaatisi aikaa, kärsivällisyyttä ja myötätuntoa.

Erilaisia tapoja oppia ja opiskella elämän varrella ovat niin tutkintoon johtavat koulutukset kuin vapaamuotoisemmat oppimisen väylät, kuten avoin korkeakoulu, MOOC-verkkokurssit, työväenopiston kurssit, täydennyskoulutukset, käytännön työssäoppiminen tai vaikkapa itseopiskelu kirjojen ja Youtube-videoiden avulla. Oppimistaito ei myöskään ole taito, jonka tarve päättyy kouluvuosien päättyessä, eivätkä sen hyödyt ja ilot rajoitu ainoastaan akateemiseen ympäristöön. Oppiminen toki voi johtaa titteleihin ja diplomeihin sekä avata monia uusia ovia. Oppiminen myös edistää hyvinvointia, itsetuntemusta ja jopa aivojen terveyttä – ja on ennen kaikkea jo itsessään kiehtovaa ja arvokasta.

Väitänpä jopa, että meidän ihmisten on melkein mahdotonta lakata oppimasta, elleimme sitten päätä sulkeutua kotiimme, laittaa sälekaihtimia kiinni ja lopettaa puhelinlaskun maksamista. Ihmismieli tuntuu luonnostaan suuntautuvan oppimiseen, kun sille vain annetaan tilaisuus.”Lukitse kirjastosi, jos haluat, mutta

ei ole porttia, lukkoa tai pulttia, jonka voit asettaa mieleni vapaudelle”, kirjoitti Virginia Woolf lähes sata vuotta sitten. Hänen sanansa muistuttavat meitä edelleen myös siitä tosiasiasta, että yhtäläinen oppimisen mahdollisuus ei ole aina ollut jokaiselle itsestään selvä, joten meidän on edelleen nähtävä vaivaa sen vaalimiseksi. Mitä enemmän odotuksia ja vaatimuksia yksilön oppimiseen kohdistuu, sitä parempaa huolta meidän on pidettävä myös siitä, että kasvu ja kehitys eivät tapahdu inhimillisen hyvinvoinnin kustannuksella vaan sitä tukien.

Vantaalla 3.7.2021

Merkitystä ja iloa oppimiseen toivottaen

Minna Miao

KIRJAN RAKENNE

Kirjan ensimmäisten lukujen tarkoitus on herätellä lukijan ajatuksia oman oppimiskoneensa tutkailemiseen ja ehkä myös joidenkin valmiiden käsitystensä kyseenalaistamiseen. Ensimmäinen osa tarjoaakin enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Kannustan myös pohtimaan näitä kysymyksiä sekä yksin että yhdessä omien kokemusten pohjalta, kysymään miksi, kuinka ja miten niin usein kuin mahdollista sekä keskustelemaan heränneistä oivalluksista!

Toisessa osassa lähdemme soveltamaan kasvun ajattelun viittä periaatetta: tutkimme niiden yhteyttä ihmisen lahjakkuutta koskeviin uskomuksiin, kiinnostuksiin, sisäiseen motivaatioon sekä oppimistilanteissa viriäviin tunteisiin. Tämä kirjan osa sisältää myös käytännön harjoituksia, joista osa soveltuu itse kehitettäväksi ja osa paremmin ryhmässä tehtäväksi. Harjoitukset muistuttavat siitä, että uusia taitoja – myös oppimistaitoja – opitaan tekemällä ja kokemalla, ei vain lukemalla niistä. Kirjan ajatusten soveltaminen ja testaaminen käytännössä on tärkeää myös

siksi, etteivät oppijat ole samassa muotissa valettuja. Harjoituksia voi olla tarvetta muokata eri-ikäisille ja -taustaisille oppijoille sopivaan muotoon, ja niin kannustan myös tekemään, mikäli työskentelet esimerkiksi alakouluikäisten parissa tai järjestät koulutuksia kasvuyrityksille.

Kolmannen osan nimi on *Hyödyllisten haasteiden käyttöopas*. Nimen ei kuitenkaan pidä antaa hämätä liikaa. Kyseessä ei ole sellainen käyttöopas, jonka saat mukana, kun ostat uuden huonekalun ja haluat koota sen mukana tulleiden sadankahdenkymmenen erilaisen ruuvun avulla (joista kolme on tietysti unohtunut pakkauksesta). Nimi käyttöopas juontuu ennen kaikkea siitä, että tämä kirjan osa sopii myös selailtavaksi lukijan tarpeiden ja kiinnostusten mukaan. Käyttöopas pyrkii vastaamaan olennaisimpiin lukijan mieltä kaihertaviin kysymyksiin ja tarjoaa käytännön virikkeitä siihen, miten kirjan ajatuksia voisi lähteä soveltamaan erilaisissa oppimistilanteissa. Suosittelen kuitenkin paneutumaan näihin lukuihin vasta kirjan kahteen ensimmäiseen osaan tutustumisen jälkeen, jotta kokonaisuudesta on mahdollista saada enemmän irti.

Vielä eräs käännostekninen huomio. Olen päättänyt käyttää tämän kirjan nimessä Carol Dweckin growth mindset -teorias- ta käännostä *kasvun asenne*, mutta yleisesti nähtyjä käännöksiä ovat myös esimerkiksi kasvun ajattelu ja kasvun ajattelutapa, joi- ta kumpaakin käytän kirjan sivuilla kielellisen vaihtelun vuoksi. Suomen kielessä sanaan asenne liittyy sekä positiivisia että ne- gatiivisia mielleyhtymiä hieman sen mukaan, keneltä kysytään – urheilussa asennetta pidetään usein hyvänä asiana, mutta ku- kaan ei toisaalta halua kuulla, että omassa asenteessa on jotakin vikaa. Tässä kirjassa asenne on neutraali termi, jota lähimmäksi

tulisivat ehkä näkökulma tai näköala. Kirjaan ei siis sisälly oletusta, että olisi olemassa hyviä ja huonoja asenteita, mutta on kyllä olemassa näkökulmia, joista maisemat näkyvät kirikkaammin kuin muista tai jotka palvelevat oppimistamme paremmin juuri kyseisessä tilanteessa. Oppimisen kannalta olennaista onkin usein kyky vaihtaa näkökulmaa joustavasti tarpeen mukaan.

Alkukielisellä *mindset*-sanalla voidaan yksilön ajattelutyylin lisäksi tarkoittaa myös yhteisössä vallitsevaa ilmapiiriä, johon tutkijat viittaavat puhuessaan esimerkiksi oppilaitosten mindsetista. Itse asiassa mindset on vasta sittemmin korvannut Carol Dweckin aluksi käyttämän implisiittisen älykkyysteorian, joka on ilmauksena sinänsä mainio mutta eittämättä hieman vaikeasti lähestyttävä! Implisiittiset älykkyysteoriat kummittelevat silti tämänkin kirjan sivuilla, kun puhun erilaisista lahjakkuuskäsityksistä tai -uskomuksista.

OPPIMINEN OMAA TAHTIIN

Pysähdy hetkeksi kuvittelemaan, mitä tapahtuisi, jos menettäisit äkisti kykysi oppia uusia asioita. Ajattele normaalia päivääsi ja normaalia viikkoasi. Miten oppimiskyvyn menetys vaikuttaisi niiden kulkuun, esimerkiksi mahdolliseen työhösi tai opintoihisi, arkisiin askareisiisi, harrastuksiisi ja ihmissuhteisiisi? Entä jos joutuisit syystä tai toisesta vaihtamaan työpaikkaa tai muuttamaan uuteen maahan? Luultavasti oppimiskyvyn menetys muuttaisi arkeamme monin tavoin, kun asiaa pysähtyy hieman miettimään. Kyky oppia on ihmisaivoille niin keskeinen, että sitä tulee helposti pidettyä itsestäänselvyytenä. Mutta kun sen yllättäen menettää, tulee sen merkitys äkkiä näkyväksi. Pystymme toistamaan samoja, tutuksi käyneitä rutiineja, mutta emme enää kykene muuttamaan niitä tai omaksumaan mitään uutta. Elämä voisi olla kohtalaisen hyvää, ainakin jos emme kohtaisi

suuria sopeutumista vaativia mullistuksia. Mutta jotain siitä myös ehkä puuttuisi.

Neurologi Oliver Sacks kuvasi erästä tunnettua potilasta, Jimmieta, joka kyllä muistaa nuoruutensa mutta ei kykene painamaan mieleensä uutta tietoa tai tapahtumia. Kerran Sacks yritti kysellä Jimmieltä, miten tämä voi.

”Kuinkako voin?” vastasi Jimmie päättään raaviskellen. ”En voi sanoa voivani huonosti. Mutta en voi sanoa voivani hyvinkään. En voi sanoa voivani mitenkään.”

Tällainen välinpitämättömyys ja keskittymiskyvyn puute määrittivät Jimmien – lähtökohtaisesti älykkään ja tarkkaavaisen miehen – sairastumisen jälkeistä elämää. Onneksemme näin laajat muistinmenetykset ovat kuitenkin hyvin harvinaisia.

Oppimista läpi elämän

Ihminen on lähtökohdiltaan oppija – elinikäinen oppija. Kun tämän kirjan sivuilla puhutaan elinikäisestä oppimisesta, sillä tarkoitetaan nimenomaan ihmislajille ominaista kykyä ja halua oppia uutta koko elämänkaarensa ajan. Opimme uusia taitoja sekä tietoisesti opiskelemalla ja harjoittelemalla että vaivihkaa omaksumalla moninaisten kokemustemme yhteydessä. Usein emme tule edes ajatelleeksi, miten paljon oppimista tapahtuu muodollisen koulutuksen ulkopuolella arkisessa elämässä sekä pyrkisämme sopeutumaan uusien elämäntilanteiden vaatimuksiin. Samojen oppimisen mekanismien avulla omaksumme myös sellaisia tapoja ja uskomuksia, jotka eivät ole meille erityisen hyödyllisiä mutta jotka silti juuttuvat kuin purukumit. Palataan niihin hieman tuonnempana!

Aloitamme matkamme tässä maailmassa kiinnostuneina siitä ja uteliaina oppimaan uutta kaikin aistein. Lapsena olemme luontaisesti avoimia ihmettelylle, tutkimiselle ja uuden oppimiselle, nautimme siitä ja imemme tietoja sekä taitoja itseemme hämmästyttävällä rohkeudella. Mieti vaikka, millainen valtava into lapsella on oppia konttaamaan, kävelemään ja puhumaan. Hän ei yleensä lannistu myöskään taitojen opettelussa kohtaamistaan lukuisista virheistä ja kömmähdyksistä vaan on valmis toistamaan yrityksensä uudelleen niin monta kertaa, että onnistuu.

Monet uudet taidot ovatkin aluksi ylitsepääsemättömän vaikeita, mutta vähitellen ne hioutuvat niin, ettei myöhemmin elämässä normaalisti tarvitse kiinnittää huomiota esimerkiksi kävelemiseen. Yritäpä joskus huviksesi kertoa jollekulle toiselle,

kuinka käveleminen oikeastaan tapahtuu. Saat huomata, että näin pitkälle hioutunutta taitoa on hyvin hankalaa selittää sanoin.

Toistojen kautta tapahtuva automatisoituminen ja rutiinit ovat tärkeä osa kaikkea oppimista myös myöhemmässä elämässä – ajatellaan vaikkapa uuden tietokoneohjelman ottamista käyttöön. Kun ohjelman avaa tietokoneen ruudulle ensimmäisen kerran, kaikki painikkeet ja toiminnot ovat luultavasti hukassa ja perehtyminen niihin vaatii paljon keskittymistä. Kun ohjelman kuitenkin avaa päivittäin, se tulee ajan kanssa tutummaksi eikä sen käyttö ennen pitkää enää vaadi samanlaista ponnistelua kuin alussa. Yhden taidon kehittyminen sujuvaksi jättää sijaa uusien, monimutkaisempien taitojen oppimiselle.

Näin ei kuitenkaan tapahdu, ellei ohjelman toimintoihin lähde aktiivisesti tutustumaan, harjoittele sen käyttöä ja pyydä tarvittaessa apua tai etsi ohjeita, joilla ongelmista pääsee eteenpäin. Siksi tarvitaan myös motivaatiota, jotta toimeen tulisi tartuttua, ja tunnetaitoja, kun oppimisen ohjaksiin pyrkii esimerkiksi ärtymys, turhautuminen tai kohtuuttoman äänekäs itsekritiikki.

Toiset ihmiset lämpenevät uusille asioille ja kokemuksille muita nopeammin, kun taas toiset tarvitsevat enemmän aikaa vieraaseen tilanteeseen sopeutumiseen. Tällaisilla temperamentieroilla ei ole mitään tekemistä oppimiskyvyn tai älykkyyden kanssa, vaan ne viestivät yksinkertaisesti siitä, ettemme ole kaikki samasta puusta veistettyjä. Jokainen voi oppia, vaikka toinen tarvitseekin enemmän pohtimisaikaa tai rohkaisua uusien kokemusten pariin.

Nykyiset aivotutkimusmenetelmät paljastavat, että aivomme ovat hyvin muuntautumiskykyiset ja pystyvät omaksumaan uutta ja oppimaan kehdosta vanhuuteen saakka. Tästä saamme

osittain kiittää – tai syyttää – sitä, että ihmisaivot ovat syntymän hetkellä vielä melkoinen raakile. Niissä ei ole yhtä paljon valmiita ominaisuuksia kuin eräillä muilla eläinlajeilla vaan sen sijaan huomattavan paljon valmiuksia sopeutua, oppia ja muovautua kokemusten myötä.

Kasvun ajattelun periaate 1

Aivoillamme on elinikäinen kyky oppia ja omaksua uutta.

On toki eräitä taitoja, joissa kehittyminen vaatii harjoittelua juuri oikeassa vaiheessa. Täydellinen sävelkorva – taito, jota aikaisemmin pidettiin puhtaasti perinnöllisenä ja siksi turhana harjoitella – voidaan eräiden nykytutkimusten mukaan oppia harjoittelemalla ennen kuuden vuoden ikää. Vaikka oikeassa kehitysvaiheessa saadut kokemukset tukevat taitojen kehittymistä, ovi oppimiselle ei kuitenkaan yleensä sulkeudu kokonaan myöskään myöhemmin elämässä.

Erilaiset taidot saavuttavat huippunsa eri ikävaiheissa. Vaikka jotkin kyvyt, kuten numerosarjojen nopea muistaminen, heikentyvät iän mittaan, on aikuisella muita taitoja ja kertynyttä elämäkokemusta kompensoimassa niitä. Pitkälle aikuisikään kehitty esimerkiksi sanavaraston laajuus. Ei ihme, että moni kirjailija debytoi vasta myöhemmällä iällä!

Uskomusten voima

Jokainen ihminen omaksuu elämänsä varrella erilaisia asenteita ja uskomuksia. Omien uskomusten tunnistaminen ei kuitenkaan aina ole helppoa, sillä olemme tottuneet tarkastelemaan maailmaa ja itseämme niistä käsin – emme niiden ulkopuolelta. Jos esimerkiksi olet joskus unohtanut aurinkolasit pitkäksi aikaa päähäsi, sinulle on saattanut käydä kuten minulle usein käy, kun lopulta muistan ottaa ne pois: häkellyn hetkeksi, miten kirkkaalta ja värikkäältä maailma näyttää ilman niitä. Aivoni ovat nimittäin ehtineet sopeutua aurinkolasien suodattamaan todellisuuteen ja alkaneet pitää sitä uutena normaalina.

Hiukan samalla tavalla kuin päähän unohtuneet aurinkolasit myös asenteet ja uskomukset suodattavat kohtaamaamme todellisuutta erilaiseksi kuin toiset ihmiset sen näkevät ja kokevat. Arjessa omia asenteita ja uskomuksia ei yleensä tulekaan juuri ajatelleeksi, emmekä ole jatkuvasti tietoisia niiden vaikutuksesta omaan ajatteluunne ja toimintaamme. Tämä johtuu siitä, että uskomuksista seuraavat tulkinnat tehdään äärimmäisen nopeasti ja automaattisesti. Ne ovat kuin valmiiksi tallattuja ja helppokulkuisia polkuja, joille ajatuksemme mielellään sujahtavat sen sijaan, että pysähtyisimme vaivalla ja työllä tallomaan viereen uuden tyhjistä.

Valotetaan tällaisten automaattisten ajatusten toimintaa vielä pienen esimerkin avulla. Vilkaise seuraavia lauseiden alkua ja jatka niitä sanoilla, jotka ensimmäisenä tulevat mieleesi.

Satu meni saunaan, pisti laukun...

Mieleni minun tekevi, aivoni...

Ei oppi ojaan...

Itku pitkästä...

Kehotin sinua täydentämään lauseet ensimmäisenä mieleesi pälkähtävillä sanoilla, mutta en sanonut, että lauseet olisi välttämättä täydennettävä juuri *tietyillä* sanoilla. Tehtävä ei suoranaisesti kieltänyt käyttämästä luovuuttaan. Siitä huolimatta suurin osa luultavasti valitsi sanat ”naulaan”, ”ajattelevi”, ”kaada” ja ”ilosta” sen sijaan, että olisi päätynyt vaikkapa sanoihin ”säilytyslokeeroon”, ”kivistävät”, ”tönäise” ja ”kiukusta”.

Jos nämä laulut ja sananlaskut sen sijaan eivät syystä tai toisesta ole sinulle tuttuja – ne eivät esimerkiksi kuulu omaan kulttuuriperintöösi – sinulta puuttuivat valmiit mielen mallit niiden täydentämiseen ja siksi jouduit käyttämään tehtävässä mielikuvitusta. Vaikka ihminen tällöin joutuu ponnistelemaan enemmän ratkaisun saavuttamiseksi, hän tulee tuottaneeksi myös uusia, luovia ratkaisuja kaavamaisten ja tuttujen sijaan.

Paljon toistetut riimit ja sananlaskut ovat erinomainen esimerkki siitä, kuinka aikaisemmin opitut sisäiset mallit ohjaavat ihmisen ajattelua. Kun mieli tunnistaa tilanteessa jotakin tuttua, se on taipuvainen täydentämään tutun havainnon automaattisesti ilman tietoista harkintaa tai luovuutta. Niinpä tunne, että oppiminen on hankalaa, johtaa usein automaattiseen johtopäätökseen, että oppiminen on mahdotonta. Jos omasta perheestä ei ole kukaan päässyt yliopistoon ja tätä on sukujuhliksa usein toisteltu, saattaa oma mieli takertua tähän kertomukseen ja muistuttaa siitä aina, kun tulevaisuuden suunnitelmat tulevat puheeksi.

Niin kutsutun sädekehävaikutuksen vuoksi opettaja taas voi huomaamattaan pitää koulussa hyvin menestyvän oppilaan

tekemiä ratkaisuja osoituksena luovuudesta ja ulospäinsuuntautuneisuudesta ja toisen, heikommin pärjäävän aivan vastaavaa toimintaa häiriköintinä ja kiusantekona. Tutkimusten perusteella opettajan lahjakkuutta koskevat uskomukset saattavat joskus johtaa itsensä toteuttaviin ennusteisiin, joille erityisen alttiita ovat erilaisiin syrjintää kokeviin vähemmistöryhmiin kuuluvat oppilaat.

Viime aikoina on keskusteltu paljon siitä, miten sosiaalisen median algoritmit ohjaavat meitä yksipuolisesti sellaisen sisälön pariin, joka sopii yksiin mielipiteittemme ja maailmankuvamme kanssa. Asenteita voisi tavallaan verrata tällaiseen algoritmiin: usein ne rajaavat havaintomaailmaamme vetämällä puoleensa enemmän juuri niitä ympäristön ja oman sisäisen kokemusvirramme vihjeitä, jotka tukevat asenteen mukaista ajattelua. Vastavasti uskomusten vastaiset seikat jäävät helposti huomaamatta. Näin asenteilla on taipumus ajan kuluessa luoda entistäkin enemmän uusia kokemuksia ja muistoja, jotka vahvistavat jo olemassa olevia uskomuksia ja ajatuksia. (Muistatko vielä, kun ehdotin, että tarvitsisimme medialukutaidon rinnalle myös mielenlukutaitoa?)

Ulkopuolisen tarkkailijan voi olla helpompaa huomata, että toisen ihmisen suhtautuminen on stereotyyppien värittämää tai että jonkun haluttomuus tehdä virheitä myös rajoittaa tämän mahdollisuuksia oppia uutta. Pelkkä palaute omista asenteista ei kuitenkaan yleensä saa ketään niitä muuttamaan, sillä koska tarkastelemme maailmaa juuri omien yksilöllisten uskomustemme näkövinkkelistä, olemme taipuvaisia myös pitämään niitä oikeina ja muiden näkökulmia tavalla tai toisella vääristyneitä. Vakiintuneen maailmankuvan ja uskomusten katveeseen voi kuitenkin jäädä monta tilaisuutta oppia tai tarkastella tilanteita uusista näkökulmista.

HARJOITUS:

TUNNISTA OPPIMISEEN LIITTYVÄT USKOMUKSET

Uskomusten tunnistaminen ei aina ole helppoa. Yksi tapa on tarkastella ajatuksia, jotka nousevat toistuvasti esiin samankaltaisissa tilanteissa. Mitä ajatuksia mielesi tavallisesti tulee, kun onnistut, kun olet uuden äärellä, kun asiat eivät suju niin kuin haluaisit tai kun kohtaat toisen ihmisen vastaavassa tilanteessa?

